

Các hiện tượng tôn giáo mới tại một số tỉnh, thành phố ở Việt Nam hiện nay

Nguyễn Ngọc Quỳnh^(*)

Nguyễn Thị Quế Hương^(**)

Tóm tắt: Trên thế giới, các hiện tượng tôn giáo mới (HTTGM) phát triển mạnh từ nửa sau thế kỷ XX. Ở Việt Nam hiện nay, nhiều HTTGM xuất hiện hết sức phức tạp, đa dạng, phong phú về cả về hình thức và nội dung. Trên cơ sở khảo cứu tài liệu, bài viết góp phần lý giải hiện nay các HTTGM đang diễn ra thế nào và công tác quản lý được thực hiện ra sao.

Từ khóa: Hiện tượng tôn giáo mới, Quản lý nhà nước về tôn giáo, Việt Nam

Abstract: *New religious phenomena have flourished in the world since the second half of the twentieth century. In Vietnam today, new religious phenomena appear to be complex, diverse and rich in both form and content. Based on a literature review, the paper contributes to explaining how the new religious phenomena emerge and how the state management on religion has been undertaken.*

Keywords: New Religious Phenomenon, State Management of Religion, Vietnam

Mở đầu

Trên thế giới, HTTGM phát triển mạnh từ nửa sau thế kỷ XX, cụ thể ở một số nước và vùng lãnh thổ như Mỹ, Pháp, Anh, Nga, Nhật Bản, Đài Loan, Trung Quốc... Các HTTGM tiêu biểu là: giáo phái “Ngôi đền của nhân dân” do Jim Johns thành lập tại bang California, Mỹ; giáo phái Soka Gakkai (Sáng giá hội học) do Makiguchi sáng lập tại Nhật Bản; tại Đài Loan có Thanh Hải vô thượng sư do Đặng Thị Trinh sáng lập;

ở Hàn Quốc có giáo phái Moon do Sun Myung Moon sáng lập; tại Trung Quốc là Pháp luân công... (Viện Nghiên cứu Tôn giáo, tín ngưỡng, 2015: 17-19). Như vậy, “vấn đề các HTTGM đã không còn mới đối với thế giới thời hậu hiện đại/cực hiện đại nữa. Trải qua một thời gian, các xã hội đã quen dần với sự xuất hiện của các HTTGM (...). Tuy nhiên, dù có môi trường tôn giáo ổn định thế nào đi nữa, không nhà nước nào coi nhẹ vấn đề các HTTGM” (Viện Nghiên cứu Tôn giáo, 2014: 55).

Ở Việt Nam, có nhiều HTTGM bắt nguồn từ các tôn giáo được công nhận và đã có lịch sử truyền giáo lâu đời vào Việt Nam như Phật giáo, Công giáo, đạo Tin Lành;

^(*) TS., Ban Tôn giáo, Mặt trận Tổ quốc Việt Nam;

Email: quynhqlkh.vass@gmail.com

^(**) TS., Viện Nghiên cứu Tôn giáo, Viện Hàn lâm

Khoa học xã hội Việt Nam;

Email: quehuongtg@gmail.com

cũng có những HTTGM bắt nguồn từ các tín ngưỡng dân gian... Các HTTGM hoạt động tôn giáo theo nhiều chiều hướng khác nhau: Có nhóm hoạt động chữa bệnh, có nhóm thiên về hoạt động bói toán, có nhóm mang yếu tố lợi dụng tôn giáo để hoạt động chính trị, v.v... Tuy nhiên, trong hoạt động của các HTTGM, cũng có những hoạt động mang lại một số lợi ích cho xã hội. Thực tế cho thấy, các nhóm/phái này chỉ hoạt động được một thời gian, sau đó tan rã do nhiều nguyên nhân khác nhau. Ở khía cạnh khác, một số HTTGM đã hội đủ các điều kiện và tìm chỗ đứng cho mình trong không gian tôn giáo xã hội ở Việt Nam.

1. Một số hiện tượng tôn giáo mới ở Việt Nam hiện nay

Phong trào tôn giáo mới hay giáo phái mới, hay tà đạo, tà giáo, đạo lạ, v.v... nhằm chỉ các HTTGM được phát sinh từ những hoạt động có tính chất tôn giáo hay cả các hoạt động lợi dụng tôn giáo (Theo: Đỗ Quang Hưng, 2001). Viện Nghiên cứu Tôn giáo đã đưa ra thuật ngữ cho các nhóm/phái này là HTTGM¹, bởi các hiện tượng này có thể được sinh ra từ những tôn giáo chính danh (đã được Nhà nước công nhận), có vay mượn các giáo lý, kinh sách của các tôn giáo đã có; hoặc dung hợp giữa tín ngưỡng bản địa với các giáo lý tôn giáo khác; hoặc có các giáo lý mới, mang tính chất thần bí, chữa bệnh tâm linh, rèn luyện sức khỏe... Do vậy, trong bài viết này, chúng tôi sử dụng thuật ngữ *hiện tượng tôn giáo mới* để chỉ các nhóm/phái, “đạo lạ”, “tà đạo”... có tính chất tôn giáo, mới nổi tại một số tỉnh, thành phố ở Việt Nam trong vòng 10 năm trở lại đây.

¹ Thuật ngữ này đã được Viện Nghiên cứu Tôn giáo sử dụng như thuật ngữ chính để chỉ các *hiện tượng tôn giáo mới* nổi lên, nhất là sau Hội thảo khoa học “Hiện tượng tôn giáo mới” do Viện Nghiên cứu Tôn giáo tổ chức năm 2001.

Hiện nay ở Việt Nam, có nhiều HTTGM rất đa dạng, phong phú về cả hình thức và nội dung. Tiêu biểu là các hiện tượng liên quan đến việc thờ Hồ Chí Minh, Pháp luân công, Pháp môn Diệu Âm, Nhất quán đạo, Hội thánh Đức Chúa trời mẹ, Thanh Hải vô thượng sư, Dương Văn Minh... Từ sau Đổi mới, qua tổng hợp từ các *Báo cáo tình hình các HTTGM* của Ban Thường trực Mặt trận Tổ quốc các tỉnh, thành phố năm 2020 có thể thấy, Việt Nam có hơn 70 HTTGM với nhiều tên gọi khác nhau, hoạt động ở 63/63 tỉnh, thành phố và có hơn 100.000 người tham gia, có rất nhiều HTTGM trước kia đã từng hoạt động, vì nhiều lý do nên đến nay không còn tồn tại nhưng thay vào đó là các HTTGM khác lại xuất hiện ở cả ba miền Bắc - Trung - Nam. Dựa theo các *Báo cáo tình hình các HTTGM* của Ban Thường trực Mặt trận Tổ quốc các tỉnh, thành phố năm 2020, bài viết tiến hành tổng hợp, thống kê tình hình HTTGM ở một số tỉnh, thành phố theo thứ tự từ Bắc đến Nam để thấy được các HTTGM ở từng vùng, miền có những nét đặc sắc riêng.

1.1. Khu vực miền Bắc

Các HTTGM ở 11 tỉnh, thành phố khu vực miền Bắc mà chúng tôi xem xét² hết sức đa dạng về loại hình và phong phú về nội dung sinh hoạt, thành phần tham gia cũng như phạm vi hoạt động,... Các HTTGM này đều chưa được công nhận, hoạt động chủ yếu tại gia đình hay tại nơi công cộng (tập dưỡng sinh) ở cả vùng đô thị và vùng sâu, vùng xa.

Về số lượng: miền Bắc có tổng số 66 HTTGM ở 11 tỉnh, thành phố, trong đó có nhiều hiện tượng được lập đi lập lại, xuất

² Hà Nội, Bắc Giang, Bắc Ninh, Lai Châu, Tuyên Quang, Sơn La, Hòa Bình, Phú Thọ, Vĩnh Phúc, Ninh Bình, Hải Phòng, Quảng Ninh.

hiện ở nhiều tỉnh khác nhau như Pháp luân công, Nhất quán đạo... Tuy nhiên, xét về bản chất chỉ có khoảng 19 HTTGM với khoảng 11.031.000 người tin theo. Hà Nội là địa phương có nhiều HTTGM nhất so với các tỉnh, thành phố trong khu vực với 11 HTTGM được ghi nhận. Tiếp sau là Tuyên Quang với 10 hiện tượng, Phú Thọ với 9 hiện tượng đang hoạt động và 6 hiện tượng đã dừng hoạt động... Bên cạnh đó, những hiện tượng với tên gọi mới xuất hiện thêm như: Tín ngưỡng Xê A (Lai Châu); Đoàn 18 Phú Thọ (Phú Thọ); Văn hóa tâm linh vô sản Hồ Chí Minh, Dương Văn Minh (Tuyên Quang); Hội thân hữu Brunô (Vĩnh Phúc);... Những HTTGM này chỉ xuất hiện ở khu vực phía Bắc, nhất là khu vực Tây Bắc, nơi đời sống vật chất và tinh thần của người dân còn nhiều khó khăn - đây là một trong những tác nhân dẫn đến việc các HTTGM có điều kiện xâm nhập hoặc phát triển.

Về tên gọi: do cách tiếp cận và nhận thức khác nhau nên mỗi địa phương lại có cách gọi khác nhau, có nơi gọi là tà đạo, đạo lạ, có nơi gọi là tà giáo, tín ngưỡng mới... Tuy nhiên, theo chúng tôi, nên thống nhất sử dụng khái niệm “hiện tượng tôn giáo mới”, vì các nhóm/phái này chưa hình thành tổ chức hay chưa có đủ giáo lý, giáo luật như một tôn giáo. Trong các HTTGM kể trên, có những hiện tượng với nhiều tên gọi khác nhau như: Long hoa Di Lạc (còn có tên khác là: Long hoa Chính pháp, Long hoa Tam muội, Long hoa Tam hội, Hội Phật Tiên Long hoa Di Lạc); Đạo Hoàng Thiên Long (Đạo Bà Diên, Đạo Ngọc Hồ Chí Minh, Tâm linh Hồ Chí Minh); Đạo Ngọc Phật Hồ Chí Minh (Đức Ngọc Phật Hồ Chí Minh, Quang Minh Hồ Chí Minh, Thánh Minh vì tình dân tộc, Đạo Bác Hồ)... (Xem: Viện Nghiên cứu Tôn giáo, 2014: 70).

Về người đứng đầu và thành phần cốt cán: Đa số là phụ nữ, người cao tuổi, cán bộ hưu trí. Các trường hợp phụ nữ là người khởi xướng có thể kể đến như: Đinh Thị Hà (Đoàn 18 Phú Thọ), Nguyễn Thị Lương (Đạo Luật Ôn Nghĩa Và Nhân Nghĩa/Ngọc Phật Hồ Chí Minh), Nguyễn Thị Xuyên (Đạo Trời Nước Việt), Đào Thị Minh (Long Hoa Di Lạc), Nguyễn Thị Diên (Đường Lối Tâm Linh Hồ Chí Minh/Hoàng Thiên Long),... (Dẫn theo: Viện Nghiên cứu Tôn giáo, 2014: 59).

Về thành phần tham gia: Một số HTTGM có số lượng phụ nữ tham gia tương đối đông, như: Tổ chức bất hợp pháp Dương Văn Minh; Hiện tượng Giám lý liên hiệp; Hiện tượng Bà Cô Dợ; Hiện tượng Hoàng Thiên Long; Hiện tượng Chũ thập vai đỏ... (Hội Liên hiệp Phụ nữ Việt Nam, 2021). Theo kết quả khảo sát của Mai Thùy Anh (2012: 37-39) ở đền Hòa Bình năm 2012, cơ cấu giới tính của người theo nhóm Đạo Trời Nước Việt đa số là nữ với 83-87% (trong khi chỉ có 13-17% là nam), thành phần đa số là người nghỉ hưu, người già, người có cuộc sống khó khăn, người mắc bệnh hiểm nghèo...

Về phạm vi hoạt động: Các HTTGM như Pháp luân công, Nhất quán đạo, Thanh Hải vô thượng sư, hiện tượng liên quan đến thờ Hồ Chí Minh, Hội thánh Đức Chúa trời mẹ... đã có mặt ở nhiều tỉnh/thành phía Bắc.

Về phương thức hoạt động: rất đa dạng tùy theo từng loại hình HTTGM. Mỗi nhóm/phái lại có sự khác biệt về sinh hoạt: có khi là tập dưỡng sinh, khí công, ngồi thiền và chữa bệnh tâm linh (uống nước “Thánh” - tức là nước lã đặt trên bàn thờ cùng với tàn nhang hay tro giấy đã được hóa phép; bốc thuốc chữa bệnh bằng các loại cây cỏ; thôi miên, v.v...) như Pháp

luân công, Nhất quán đạo, Thanh Hải vô thượng sư...; có khi lại tổ chức tại các điểm du lịch; đa số là sinh hoạt tại gia đình các trường nhóm hoặc người tin theo để tuyên truyền các kinh, sách.

1.2. Khu vực miền Trung - Tây Nguyên

Hoạt động của các HTTGM ở 5 tỉnh, thành phố khu vực miền Trung - Tây Nguyên được xem xét¹ có chiều hướng giảm nhiều so với trước kia, tuy nhiên vẫn tiềm ẩn những yếu tố phức tạp; các hoạt động tuyên truyền, phát tán tài liệu, tập trung sinh hoạt đông người vẫn còn xảy ra với một số nhóm như Thanh Hải vô thượng sư. Một số tỉnh, thành phố tập trung khá đông các HTTGM như Đà Nẵng, Bình Thuận, Đắk Lắk,...

HTTGM ở khu vực miền Trung - Tây Nguyên cũng đa dạng không kém so với các vùng miền khác. Theo báo cáo của 5 tỉnh, thành phố, có tổng số 35 HTTGM đang hoạt động, nhưng nếu gọi đúng hiện tượng thì chỉ có 14 HTTGM đang hoạt động với khoảng 1.582.000 người tin theo. Các HTTGM này đều chưa được công nhận nên những người đứng đầu chủ yếu tập trung hoạt động tại gia đình hay tại nơi công cộng, ở những vùng sâu, vùng xa để tránh sự chú ý của chính quyền và cộng đồng.

Các HTTGM ở khu vực miền Trung - Tây Nguyên được truyền từ miền Nam ra và từ miền Bắc vào, bên cạnh đó có một số hiện tượng được sinh ra tại đây như Tổ tiên chính giáo, hiện tượng Amí Sara² (Đắk Lắk), Minh Trang gia tự (Đà Nẵng).

Những người đứng đầu của các hiện tượng này thường đến những vùng có cuộc sống nghèo nàn, khó khăn, dân trí thấp... để tuyên truyền, hoặc lôi kéo các thành phần yếu thế trong xã hội đang mong tìm một điểm tựa tâm linh, mong muốn đổi đời.

Về số lượng: tại khu vực miền Trung - Tây Nguyên, Đắk Lắk là tỉnh có nhiều HTTGM xuất hiện cả trước kia và hiện nay với 12 hiện tượng (trên tổng số 35 HTTGM ở khu vực), trong đó có 3 hiện tượng mới xuất hiện tại Tây Nguyên, nhưng đã có từ lâu ở khu vực miền Bắc³.

Về tên gọi: ngoài các HTTGM đã có mặt ở miền Bắc như Pháp luân công, Thanh Hải vô thượng sư, Pháp môn Diệu Âm, Hội thánh Đức Chúa trời mẹ, Nhất quán đạo, Long Hoa Di Lặc, đạo Bà Cô Dợ, Đạo Giê Sùa, Vô vi khoa học huyền bí Phật pháp (Vô vi, Vô vi Phật pháp...) và những hiện tượng liên quan đến đạo thờ Hồ Chí Minh, còn có các hiện tượng mang “phong cách” của khu vực miền Trung - Tây Nguyên như: Tổ tiên chính giáo, Minh Trang tự gia (Đà Nẵng); Amí Sara (Đắk Lắk)... Để dễ hoạt động, các HTTGM sẽ thay đổi sang tên gọi khác ở nơi mới nhằm thu hút được nhiều người tin theo, ví dụ như Hoàng Thiên Long (liên quan đến đạo Hồ Chí Minh), Pháp tạng Long hoa Hội thượng (Long Hoa Di Lặc), v.v...

Về người đứng đầu và thành phần cốt cán: số người sáng lập hoặc tham gia nhóm đứng đầu khá đa dạng, có cả phụ nữ và nam

¹ Bình Thuận, Đà Nẵng, Đắk Lắk, Đắk Nông, Quảng Ngãi.

² Hiện tượng Amí Sara hình thành năm 2003 do H²Đin Niê sáng lập, hình thức sinh hoạt tương tự như đạo Tin Lành, kèm theo phương pháp chữa bệnh tâm linh được tuyên truyền rằng chỉ chữa khỏi khi tin vào Amí Sara.

³ Hiện tượng Bà Cô Dợ và Đạo Giê Sùa đều thâm nhập từ miền Bắc vào Tây Nguyên năm 2018.

Đà Nẵng có 10 HTTGM, trong đó có 4 hiện tượng xuất hiện ở Đà Nẵng như: Pháp Tạng Phật giáo; Pháp môn làng Mai; Tổ tiên chính giáo và Minh Trang gia tự. Tại Bình Thuận cũng có 8 HTTGM đang hoạt động và đều là những hiện tượng đã xuất hiện tại Việt Nam từ lâu như: Pháp luân công; Nhất quán đạo; Vô vi khoa học huyền bí Phật pháp; Pháp môn diệu âm...

giới, đặc biệt là có sinh viên và người dân tộc thiểu số.

Về thành phần tham gia: rất đa dạng, bao gồm cả nam và nữ, sinh viên các trường đại học, cán bộ cấp thôn, cán bộ hưu trí, người thuộc các tộc người thiểu số, người già, người có cuộc sống khó khăn, người có bệnh hiểm nghèo,...

Về phạm vi hoạt động: Một số HTTGM (như: Pháp luân công, Thanh Hải vô thượng sư) rất có sức hút và hiện có phạm vi hoạt động rộng ở các tỉnh, thành phố khu vực miền Trung - Tây Nguyên.

Về phương thức hoạt động: giống ở khu vực miền Bắc, phương thức hoạt động của các HTTGM ở khu vực miền Trung - Tây Nguyên cũng rất đa dạng. Mỗi nhóm/phái có phương thức hoạt động riêng, như: tập dưỡng sinh, khí công, ngồi thiền (Pháp luân công, Nhất quán đạo, Thanh Hải vô thượng sư...); hoặc tổ chức tại các điểm du lịch; sinh hoạt tại gia đình các trưởng nhóm hoặc người tin theo để tuyên truyền các kinh, sách của đạo (đây là phương thức chủ yếu)¹.

1.3. Khu vực miền Nam

Ở 12 tỉnh, thành phố khu vực miền Nam được xem xét², có thể thấy đáng chú ý là các tỉnh, thành phố như Cần Thơ, Bạc Liêu, thành phố Hồ Chí Minh,... có các HTTGM phong phú và đa dạng.

Về số lượng: hiện nay tại 12 tỉnh, thành phố phía Nam có 58 HTTGM hoạt động. Trong đó, theo tính chất, tên gọi hiện tượng có thể gom lại thành khoảng 25 HTTGM đang hoạt động với khoảng 6.347.000

người tin theo³. Cần Thơ là địa phương có nhiều HTTGM nhất so với các tỉnh, thành phố trong khu vực với 14 HTTGM. Tiếp sau là Trà Vinh với 9 hiện tượng, Bạc Liêu là 7 hiện tượng và thành phố Hồ Chí Minh, Đồng Nai là 6 hiện tượng..., trong khi đó ở Bến Tre hiện nay đã không còn một HTTGM nào hoạt động.

Về tên gọi: cũng như ở các khu vực miền Bắc và miền Trung - Tây Nguyên, các HTTGM ở miền Nam có độ phủ rộng là: Pháp luân công, Hội thánh Đức Chúa trời mẹ, Thanh Hải vô thượng sư, Pháp môn Diệu Âm, Nhất quán đạo, Tin Lành Đấng Christ, Tin Lành Lutheran Việt Nam - Hoa Kỳ... Bên cạnh đó là các HTTGM mang đặc trưng của vùng Nam bộ như: Bửu Sơn Kỳ Hương Phật; Tứ Ân Hiếu Nghĩa Phật đạo; Pháp tạng Phật giáo Việt Nam, Thiên khai Huỳnh đạo, Đạo Tràng thiện thọ... Trong các HTTGM này, có những hiện tượng với nhiều tên gọi khác nhau như: Phật đường Huỳnh đạo (*Long Hoa hội hay Thiên đạo*); Vô Vi pháp (*Vô vi, Thiên Vô vi, Pháp lý Vô vi, khoa học huyền bí Phật pháp, Vô vi đại Pháp*); Hiện tượng “tôn giáo lạ” ở Cần Thơ như thờ Trần Điều (Phật giáo Hòa Hảo), thờ Sư Vãi bán khoai⁴, thờ Chủ tịch

¹ Riêng hiện tượng Thiên đạo (Đắc Lắc) tổ chức cho những người theo đạo học khóa tu 3 ngày tại Camphuchia với nội dung về phương pháp tu học, hiểu đạo, tu nội và ngoại công.

² An Giang, Bạc Liêu, Bến Tre, Cà Mau, Cần Thơ, Đồng Nai, Đồng Tháp, thành phố Hồ Chí Minh, Kiên Giang, Long An, Tây Ninh, Trà Vinh.

³ Vì có những HTTGM xuất hiện ở hầu khắp các tỉnh/thành như Thanh Hải vô thượng sư, Pháp luân Công, Pháp môn Diệu Âm, Bửu Sơn Kỳ Hương Phật, Thiên khai Huỳnh đạo, Pháp tạng Phật giáo Việt Nam... Bên cạnh đó, lại có những hiện tượng xuất hiện với tên gọi mới như Tứ Ân Hiếu Nghĩa Phật đạo, Việt Nam Thích giáo ở Kiên Giang; Đạo tràng Thiện thọ, Vi diệu pháp hành thiện, đạo lạ thờ Trần Điều (Phật giáo Hòa hảo) và Sư vãi bán Khoai (đệ tử của Đoàn Minh Huyền - Bửu Sơn Kỳ Hương) ở Cần Thơ; Nhóm Hộ Niệm ở Đồng Nai,... Đó là những hiện tượng mang ảnh hưởng của văn hóa Nam bộ với đặc trưng tôn giáo nội sinh có nguồn gốc từ các ông Đạo.

⁴ Đệ tử thứ tư của Phật thầy Tây An (Đoàn Minh Huyền).

Hồ Chí Minh, thờ Nguyễn Trung Trực, thờ Vua Minh Mạng, thờ Châu Văn Tiếp¹...

Về người đứng đầu và thành phần cốt cán: thành phần của những người đứng đầu hoặc khởi xướng các HTTGM có cả nam và nữ, nhiều nhất là phụ nữ, có những người là cán bộ hưu trí và có người là cán bộ còn đang công tác².

Về thành phần tham gia: cũng như ở các vùng khác, thành phần tham gia các HTTGM ở miền Nam chủ yếu là người nghỉ hưu, lao động tự do, nông dân, người già, người có cuộc sống khó khăn, nghèo khổ, mắc bệnh hiểm nghèo... Đáng chú ý, một số HTTGM có số lượng người tham gia rất đông như *Vi diệu pháp hành thiền* ở Cần Thơ, du nhập từ năm 2012, thu hút khoảng 1.000 người tham gia trong đó có cả cán bộ, đảng viên, sĩ quan quân đội đương chức và hưu trí. Hiện tượng *đạo Tràng Thiệu thọ* cũng có hàng nghìn người tham gia (giai đoạn cao điểm).

Về phạm vi hoạt động: Pháp luân công, Nhất quán đạo, Thanh Hải vô thượng sư, Pháp tạng Phật giáo Việt Nam, Bửu Sơn Kỳ Hương Phật, Phật đường huỳnh đạo, Tam cấp... là những HTTGM có sức hút và lan rộng khắp các tỉnh, thành phố phía Nam. Tuy nhiên, trong phạm vi các tỉnh, thành phố, các HTTGM này mới chỉ hoạt động tại một số quận, huyện, xã...

Về phương thức hoạt động: rất đa dạng tùy vào mỗi loại hình HTTGM. Phương thức hoạt động có thể là tập dưỡng sinh, khí công, ngồi thiền như Pháp luân công, Nhất quán đạo, Thanh Hải vô thượng sư...; hoặc hoạt động dưới danh nghĩa từ thiện xã hội (thực chất là thành phần cốt cán tuyên truyền, phát tán tài liệu trái phép). Đối

tượng nhắm đến là người dân nghèo, người có hoàn cảnh khó khăn. Có những hiện tượng lợi dụng danh nghĩa của các tôn giáo chính danh, như trường hợp Đạo Tràng Thiệu thọ ở Cần Thơ đã lợi dụng danh nghĩa Phật giáo Hòa Hảo để hoạt động trái pháp luật (tập trung đông người để truyền giảng đạo trái phép; tổ chức khám và điều trị bệnh không đúng quy định của Nhà nước).

2. Ảnh hưởng, tác động của các hiện tượng tôn giáo mới tới xã hội và công tác quản lý nhà nước đối với các hiện tượng tôn giáo mới tại các tỉnh, thành phố

2.1. Ảnh hưởng, tác động của các hiện tượng tôn giáo mới

Có thể thấy, các HTTGM chưa có hệ thống giáo lý, giáo luật hoàn chỉnh, thường vay mượn, pha trộn giáo lý của các tôn giáo truyền thống như Phật giáo, Công giáo, Tin Lành, tín ngưỡng dân gian, thậm chí có pha trộn yếu tố mê tín.

Quá trình truyền bá, hoạt động của các HTTGM đã gây ra một số ảnh hưởng, tác động tiêu cực tới đời sống xã hội, điển hình là: truyền bá những tư tưởng phản khoa học về tâm lý và sức khỏe của con người; có những hoạt động trái với văn hóa truyền thống của dân tộc, thuần phong mỹ tục và đạo đức xã hội³; tuyên truyền sai trái các quan điểm, chủ trương, đường lối của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước, nhất là chính sách, pháp luật về tín ngưỡng, tôn giáo, gây phức tạp về an ninh, trật tự xã hội; khiến những người tin theo bỏ bê công việc, học hành, gây ra những mâu thuẫn trong gia đình, dòng họ, ảnh hưởng rất lớn đến kết quả thực hiện các cuộc vận động, phong trào thi đua yêu nước; có những nội dung trái với hương ước, quy ước của khu

¹ Tướng của Nguyễn Ánh (Vua Gia Long).

² Thiên khai Huỳnh đạo ở thành phố Hồ Chí Minh, hiện tượng này tách từ họ đạo Cao Đài Bạch Y.

³ Xúi giục người dân phá bỏ ban thờ ông bà, tổ tiên, không hiếu kính với ông bà, cha mẹ, coi người thân là ma quỷ, chỉ tin vào đấng siêu nhiên...

dân cư, nhất là lợi dụng tôn giáo để chữa bệnh tâm linh¹... Những điều này đã gây bức xúc trong dư luận, ảnh hưởng xấu đến đời sống kinh tế, văn hóa, xã hội của một bộ phận dân cư. Một số HTTGM tuyên truyền người tin theo không chăm lo sản xuất mà tụ tập cầu cúng; từ đó, lợi dụng niềm tin của người tin theo để trục lợi bất chính. Một số HTTGM còn lợi dụng giáo lý của các tôn giáo truyền thống nhưng khi thuyết giảng lại phủ nhận giáo lý của các tôn giáo truyền thống, xúc phạm giáo chủ, chức sắc các tôn giáo truyền thống, gây mất đoàn kết dân tộc, đoàn kết tôn giáo. Một số HTTGM hoạt động trên phạm vi rộng cả trong nước và quốc tế, có tiềm lực kinh tế như Pháp luân công, Thanh Hải vô thượng sư, Phật giáo Hòa Hảo thuần túy,... Tuy nhiên, cũng có một số HTTGM có ảnh hưởng, tác động tích cực đến xã hội như việc luyện tập nâng cao sức khỏe, ngồi thiền, ăn chay, hoặc chia sẻ kinh nghiệm trong cuộc sống, nhận thức xã hội của một bộ phận cộng đồng những người tin theo.

Thời gian tới, những HTTGM sẽ có xu hướng phát triển đa dạng, phức tạp, đã, đang và sẽ gây ảnh hưởng không chỉ đến nhận thức, lựa chọn niềm tin của người dân trong môi trường đa dạng tôn giáo, tín ngưỡng, mà còn tạo ra những hệ lụy về kinh tế - xã hội và an ninh quốc phòng, trật tự xã hội ở một số tỉnh, thành phố. Đây là một trong những nhiệm vụ quan trọng của cả hệ thống chính trị nói chung và công tác quản lý nhà nước về tín ngưỡng, tôn giáo nói riêng.

¹ Sau khi làm lễ cầu cúng, “thầy cúng” cho uống thuốc Thánh (nước lã đặt trên bàn thờ cùng với tàn nhang hay dùng bùa phép để trừ tà ma rồi hóa đi và hòa vào nước lã). Hoặc bốc thuốc chữa bệnh bằng các loại cây cỏ khô (không xác định được thành phần) đã phù phép. Hoặc bằng hình thức thôi miên hay những nguồn năng lượng “đặc biệt”, “thần bí”.

2.2. Công tác quản lý nhà nước về hiện tượng tôn giáo mới

Hệ thống chính sách, pháp luật của Đảng và Nhà nước về tín ngưỡng, tôn giáo như: Nghị quyết số 25-NQ/TW ngày 22/4/2003 của Ban Chấp hành Trung ương khóa IX *Về công tác tôn giáo*, Luật Tín ngưỡng, tôn giáo năm 2016, Nghị định số 162/2017/NĐ-CP ngày 30/12/2017 của Chính phủ *Quy định chi tiết và biện pháp thi hành Luật Tín ngưỡng, tôn giáo*... đã tạo hành lang pháp lý, giúp công tác quản lý nhà nước về tôn giáo được thuận lợi. Một số tỉnh, thành phố cũng xây dựng các kế hoạch thực hiện công tác tôn giáo. Do vậy, việc chỉ đạo các cấp, các ngành nhằm phổ biến, quán triệt các thông tin, tài liệu, thống nhất về nhận thức và hành động trong công tác phòng ngừa, đấu tranh, ngăn chặn các hoạt động trái pháp luật, lợi dụng tôn giáo... hết sức thuận lợi.

Trước thực trạng một số HTTGM có xu hướng gây ảnh hưởng tiêu cực đến an ninh, chính trị và trật tự an toàn xã hội, tác động xấu đến đời sống nhân dân, các cơ quan của hệ thống chính trị các cấp đã chủ động nắm tình hình cơ sở, đẩy mạnh công tác tuyên truyền, phổ biến, giáo dục pháp luật, tạo sự chuyển biến về nhận thức và hành động trong các tầng lớp nhân dân về phòng ngừa và đấu tranh với các hoạt động lợi dụng tôn giáo, kịp thời phát hiện, tố giác, kiến nghị các cơ quan chức năng xử lý các hoạt động trái pháp luật của các HTTGM.

3. Một vài nhận xét và đề xuất

(i) Nhận diện các HTTGM ở Việt Nam qua thống kê của các tỉnh, thành phố, có thể thấy: *Thứ nhất*, một số hiện tượng tôn giáo không phải là hiện tượng hoàn toàn mới theo tính quy luật vận động phát triển nội tại từ truyền thống đến hiện đại. Chúng cũng không hoàn toàn độc lập mà đều có

mối quan hệ về lịch sử và nguồn gốc đối với các tôn giáo chủ lưu và tôn giáo truyền thống. Thứ hai, các HTTGM chỉ là “hiện tượng”, thậm chí một số chỉ là “giả tượng”, xuất hiện nhất thời, thiếu ổn định, dễ thay đổi về niềm tin, giáo lý, tổ chức. Chúng xuất hiện rất nhanh và rất nhiều, nhiều hiện tượng cũng mất đi rất nhanh. Thứ ba, các HTTGM không phản ánh toàn bộ đời sống văn hóa, xã hội hiện tại, mà chỉ phản ánh một bộ phận xã hội nào đó hoặc nhu cầu của một nhóm người, cũng có thể là sự phản ứng trước bước chuyển đổi nào đó của văn hóa, xã hội đương đại cụ thể (Trương Văn Chung, 2014: 144). Một số HTTGM biến tướng từ các tôn giáo chính thống ở trong nước, hoặc du nhập từ nước ngoài vào, hoặc được hỗn dung từ các tín ngưỡng, tôn giáo khác nhau nhằm mục đích lợi dụng tôn giáo trục lợi hay hoạt động chính trị...

(ii) Qua tổng hợp từ báo cáo của Ban Thường trực Mặt trận Tổ quốc các tỉnh, thành phố năm 2020 ở 28/63 tỉnh/thành có HTTGM cho thấy: tổng số HTTGM của 28 tỉnh, thành phố là 159 hiện tượng. Nếu loại trừ số hiện tượng trùng trong khu vực/miền là 58 hiện tượng (theo đúng tên gọi), nếu loại trừ tiếp sự trùng lặp của các HTTGM giữa các tỉnh với nhau chỉ còn 43 HTTGM đang hoạt động ở 28 tỉnh, thành phố với khoảng 18.960.000 người tin theo. Trong số đó, có những HTTGM bao trùm nhiều tỉnh, thành phố, hoặc có những HTTGM cùng gốc nhưng lại được sử dụng với các tên gọi khác nhau ở các địa phương khác nhau (như trên đã đề cập). Các HTTGM hoạt động ở nhiều tỉnh, thành phố như: Nhất quán đạo, Pháp luân công, Pháp môn Diệu Âm, Phật đường Huỳnh đạo, Bửu Sơ Kỳ hương Phật, Pháp tạng Phật giáo Việt Nam, Tổ tiên chính giáo, các hiện tượng liên quan đến đạo thờ Hồ Chí Minh. Có HTTGM chỉ

hoạt động trong phạm vi vùng nhỏ lẻ như Tín ngưỡng Xê A, Đoàn 18 Phú Thọ (miền Bắc); Tổ tiên chính giáo, Amí Sara (miền Trung - Tây Nguyên); Bửu Sơn Kỳ Hương Phật, Tứ Ân Hiếu Nghĩa Phật đạo, Thiên khai Huỳnh đạo (miền Nam)... Đặc biệt, tại các tỉnh, thành phố theo từng khu vực lại có các HTTGM mang những nét riêng. Ví dụ, tại miền Bắc là các hiện tượng Tâm linh Hồ Chí Minh, Ngọc Phật Hồ Chí Minh, Đức Chúa trời mẹ, Dương Văn Minh, Tin Lành ân điển cứu rỗi... mang đặc trưng của Tây Bắc; tại miền Trung - Tây Nguyên là các hiện tượng với ảnh hưởng của văn hóa, tín ngưỡng miền cao nguyên như Amí Sara...; tại miền Nam là các hiện tượng Phật đường huỳnh đạo, Pháp tạng Phật giáo Việt Nam, Phật giáo Hòa Hảo thuần túy, Đảng Hoàng thiên cách mạng thế giới đại đồng... mang ảnh hưởng của nền văn hóa vùng đồng bằng sông Cửu Long. Có thể thấy, các HTTGM ở Việt Nam rất phong phú, đa dạng về chủng loại với phương thức hoạt động rộng khắp trên các địa bàn khác nhau.

(iii) Bối cảnh thế giới có những chuyển biến mạnh mẽ sẽ tạo điều kiện cho sự ra đời và phát triển của các HTTGM trên thế giới và ở Việt Nam. Đời sống kinh tế của một bộ phận người dân vẫn còn khó khăn cả về vật chất và tinh thần, nhất là đối với các gia đình mà phụ nữ là chủ hộ hay phụ nữ bị ngược đãi, đánh đập... Đây là những nguyên nhân dẫn đến tình trạng người dân dễ bị lôi kéo vào các HTTGM tại địa phương. Bên cạnh đó, các thế lực thù địch với nhiều thủ đoạn sẽ tiếp tục lôi kéo, hòng gây rối và xuyên tạc chính sách tự do tín ngưỡng, tôn giáo của Nhà nước. Điều này sẽ khiến hoạt động của các HTTGM tiếp tục diễn ra bất hợp pháp, phức tạp và tinh vi hơn.

(iv) Trước các diễn biến, xu hướng trên, công tác quản lý nhà nước đối với các

HTTGM sẽ gặp nhiều khó khăn, đòi hỏi cần tiếp tục có những điều chỉnh phù hợp với tình hình thực tế. Một số HTTGM có thể hướng về các tôn giáo chính thống mà nó khởi phát, do đó công tác quản lý nhà nước đối với các HTTGM này cần linh hoạt, tùy thuộc vào tình hình thực tế. Đối với một số khác, có thể xem xét cấp phép đăng ký hoạt động nếu chỉ đơn thuần hoạt động tôn giáo và phù hợp với đời sống văn hóa xã hội của từng vùng, miền.

Cần mở các lớp đào tạo, bồi dưỡng chuyên sâu về công tác tín ngưỡng, tôn giáo cho cán bộ các cấp, các ngành. Đặc biệt trong công tác quản lý nhà nước đối với các HTTGM, cần có những biện pháp, giải pháp tùy theo đặc thù của từng địa phương.

Cần nắm chắc quan điểm cốt lõi của công tác tôn giáo là *công tác vận động quần chúng*. Công tác tuyên truyền, vận động đồng bào các tôn giáo phải thực hiện tốt phương châm “Trọng dân, gần dân, thân dân, hết lòng hết sức phục vụ nhân dân”. Công tác tuyên truyền, vận động đồng bào các tôn giáo không thể chỉ thực hiện bằng lời nói, mà còn phải thông qua những hành động cụ thể, nhất là việc chăm lo đời sống vật chất và tinh thần của đồng bào như Chủ tịch Hồ Chí Minh đã dạy để đồng bào được “no ấm phần xác, thông dong phần hồn” (Dẫn theo: Tô Nhi, 2017).

Đặc biệt, sự chung tay của cả hệ thống chính trị và người dân là yếu tố hết sức quan trọng để đẩy lùi những ảnh hưởng tiêu cực của các HTTGM đến đời sống vật chất, tinh thần của người dân, an ninh quốc phòng đất nước □

Tài liệu tham khảo

1. Mai Thùy Anh (2012), *Cơ cấu nhân khẩu xã hội của những người theo tín ngưỡng thờ Hồ Chí Minh (khảo sát Đạo*

Trời tâm linh nước Việt Nam), Luận văn Thạc sĩ Xã hội học, Học viện Khoa học xã hội, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam, Hà Nội.

2. *Báo cáo tình hình các hiện tượng tôn giáo mới* của Ban Thường trực Ủy ban Mặt trận Tổ quốc Việt Nam các tỉnh, thành phố ở miền Bắc năm 2020: Hà Nội, Bắc Giang, Bắc Ninh, Lai Châu, Tuyên Quang, Sơn La, Hòa Bình, Phú Thọ, Vĩnh Phúc, Ninh Bình, Hải Phòng, Quảng Ninh.
3. *Báo cáo tình hình các hiện tượng tôn giáo mới* của Ban Thường trực Ủy ban Mặt trận Tổ quốc Việt Nam các tỉnh, thành phố ở khu vực miền Trung - Tây Nguyên năm 2020: Bình Thuận, Đà Nẵng, Đắk Lắk, Đắk Nông, Quảng Ngãi.
4. *Báo cáo tình hình các hiện tượng tôn giáo mới* của Ban Thường trực Ủy ban Mặt trận Tổ quốc Việt Nam các tỉnh, thành phố ở miền Nam năm 2020: An Giang, Bạc Liêu, Bến Tre, Cà Mau, Cần Thơ, Đồng Nai, Đồng Tháp, Tp. Hồ Chí Minh, Kiên Giang, Long An, Tây Ninh, Trà Vinh.
5. Trương Văn Chung (2014), “Về thuật ngữ tôn giáo mới”, trong: Trung tâm Nghiên cứu Tôn giáo, Trường Đại học Khoa học xã hội và nhân văn, Đại học Quốc gia thành phố Hồ Chí Minh (2014), *Chủ nghĩa hậu hiện đại và phong trào tôn giáo mới ở Việt Nam và thế giới*, Đại học Quốc gia thành phố Hồ Chí Minh, Tp. Hồ Chí Minh.
6. Hội Liên hiệp Phụ nữ Việt Nam (2021), *Báo cáo Thực trạng phụ nữ tham gia các hiện tượng tín ngưỡng, tôn giáo mới*.
7. Đỗ Quang Hưng (2001), “Hiện tượng tôn giáo mới” - mấy vấn đề lý luận và thực tiễn”, Tạp chí *Nghiên cứu Tôn giáo*, số 5, tr. 3-12.

8. Tô Nhi (2017), *Một số bài học kinh nghiệm của công tác tôn giáo ở tỉnh Tuyên Quang*, https://tcnn.vn/news/detail/38633/Mo_t_so_ba_i_ho_c_kinh_nghie_m_cu_a_cong_ta_c_ton_gia_o_o_ti_nh_Tuyen_Quangall.html, truy cập ngày 31/5/2021.
9. Trung tâm Nghiên cứu Tôn giáo, Trường Đại học Khoa học xã hội và nhân văn, Đại học Quốc gia thành phố Hồ Chí Minh (2014), *Chủ nghĩa hậu hiện đại và phong trào tôn giáo mới ở Việt Nam và thế giới*, Nxb. Đại học Quốc gia thành phố Hồ Chí Minh, Tp. Hồ Chí Minh.
10. Viện Nghiên cứu Tôn giáo, tín ngưỡng (2015), *Hiện tượng tôn giáo mới ở Việt Nam hiện nay*, Báo cáo Đề tài khoa học cấp cơ sở do Hoàng Minh Đô chủ nhiệm, Viện Nghiên cứu Tôn giáo, tín ngưỡng, Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh chủ trì.
11. Viện Nghiên cứu Tôn giáo (2014), *Một số hiện tượng tôn giáo mới ở miền Bắc từ sau Đổi mới đến nay*, Báo cáo Đề tài khoa học cấp Bộ năm 2013-2014 do TS. Lê Tâm Đắc và TS. Nguyễn Thị Minh Ngọc đồng chủ nhiệm, Viện Nghiên cứu Tôn giáo, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam chủ trì.

(tiếp theo trang 40)

4. Bộ Công thương và UNDP (2019), *Đánh giá sự sẵn sàng tiếp cận cuộc Cách mạng công nghiệp 4.0 của các doanh nghiệp thuộc các ngành công nghiệp Việt Nam*, Bộ Công thương, Hà Nội.
5. Bộ Thông tin và Truyền thông (2019), *Sách trắng Công nghệ thông tin và truyền thông Việt Nam 2019*, Nxb. Thông tin và Truyền thông, Hà Nội.
6. Bộ Thông tin và Truyền thông (2020), *Báo cáo Xây dựng Nghị quyết của Chính phủ về Xây dựng, phát triển Chính phủ số giai đoạn 2021-2025, định hướng đến năm 2030 (Dự thảo tháng 5/2020)*.
7. Bộ Thông tin và Truyền thông (2020), *Cẩm nang chuyển đổi số: 200 câu hỏi và trả lời về chuyển đổi số*, Nxb. Thông tin và Truyền thông, Hà Nội.
8. Đảng Cộng sản Việt Nam (2021), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, tập 1, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội.
9. Joe Lawless (2018), *Microsoft and the Future of AI*, University of Washington, USA.
10. Nguyễn Mạnh Hùng (2020), “10 kiến nghị chuyển đổi số của Bộ TT&TT với các tỉnh thành”, *Vietnamnet* ngày 04/8/2020, <https://vietnamnet.vn/vn/thong-tin-truyen-thong/10-kien-nghi-chuyen-doi-so-cua-bo-tt-tt-voi-cac-tinh-thanh-663196.html>, truy cập ngày 07/8/2021.
11. Thomas, James and Harden, Angela (2007), *Methods for the thematic synthesis of qualitative research in systematic reviews*, ESRC National Centre for Research Methods, http://eprints.ncrm.ac.uk/468/1/1007_JTAHthematic_synthesis.pdf, truy cập ngày 07/7/2021.